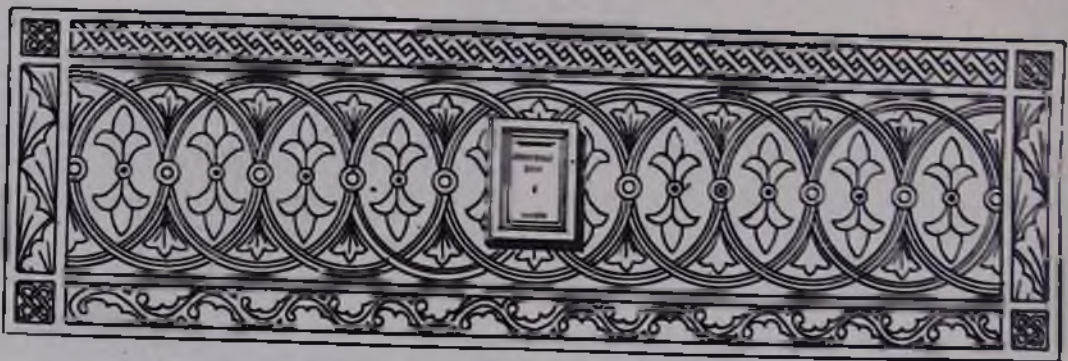




**ԳԵՐԱԳՈՒՅՆ ՀՈԳԵՎՈՐ ԽՈՐՀՐԴԻ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄԸ
ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ԿԱՆՈՆԱԳՐՔԻ ԿԱԶՄՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԻ ՇՈՒՐՋ**

(Կարգացված 1962 թվականի Ազգային-եկեղեցական ժողովի Բ նիստում,
Գերագույն Հոգևոր Խորհրդի անդամ պրոֆ.-դոկտ. Ա. Առաքելյանի կողմից)

Մայր Աթոռ Ս. էջմիածնում գումարված Ազգային-եկեղեցական ժողովի օրակարգում դրված կարևոր հարցերից մեկն է «Հայ Եկեղեցու Կանոնագրքի կազմության» խնդիրը։

Վեհափառ Հայրապետի բարեհաճ արտոնությունից և Գերագույն Հոգևոր Խորհրդի որոշումով, այդ օրակարգի մասին զեկուցելու պատիվը ինձ է վիճակված։

1917 թվականին Պոլսոյում ղաղարույնից հետո, երջանկահիշատակ Գևորգ Ե կաթողիկոսը ապրիլի 7-ին, № 678 հայրապետական կոնդակով վերահաստատում էր ընտրական թեմական պատգամավորական ժողովների և թեմական խորհուրդների, վերականգնում եկեղեցական բոլոր պաշտոնյաների ժողովրդական ընտրական սկզբունքը, կանանց ևս շնորհելով այդ մարդու հավասար ընտրական իրավունք։

1923 թվականի հուլիսին Մայր Աթոռում Ամենայն Հայոց Հայրապետի նախագահության տակ հաստատվում էր «Հայաստանյայց Եկեղեցու բարեկարգության կենտրոնական հանձնաժողով», որը մշակելու էր և արտասահման ուղարկելու հարցարանի ձևով բարեկարգության վերաբերյալ խնդիրները, ինչպիսիք էին, օրինակ, Ժամագրքի, Մաշտոցի, Տոնացույցի կրճատում և բարեփոխում, ինչպես նաև Հայ Եկեղեցու ընդհանուր Սահմանադրության մշակում։

Հանձնաժողովը կատարել է իր պարտականությունը։

1932 թվականին Մայր Աթոռում գումարված Ազգային-եկեղեցական ժողովը պարտականություն էր դնում նորընտիր Գերագույն Հոգևոր Խորհրդի վրա՝ զբաղվել Հայ Եկեղեցու բարեկարգության հարցով և նախագիծ կազմելով ուղարկել մեր բոլոր թեմերին ի քննություն։

1937 թվականին, օգոստոս 1-ի սրբատառ կոնդակով երջանկահիշատակ Խորեն Ա կաթողիկոսը մեր նվիրապետական Աթոռներին և թեմերին էր ուղարկում Գերագույն Հոգևոր Խորհրդի կազմած հետաքրքիր և բովանդակալից զեկուցագիրը, ուր խոսվում էր նաև Եկեղեցական Սահմանադրություն կազմելու անհրաժեշտության վրա։

Գերագույն Հոգևոր Խորհրդի ղեկուցագիրը Հայ Եկեղեցու բարեկարգության մասին տեղավում էր Երուսաղեմի հայոց Պատրիարքության պաշտոնաթերթ «Սիոն» ամսագրի 1937 թվականի հոկտեմբերի համարում։

Երուսաղեմի պատրիարք լուսահոգի ամենապատիվ Տ. Թորգոմ արքեպիսկոպոս Գուշակյանը «Սիոն» ամսագրի հաջորդական մի քանի համարներում իր գրած բովանդակալից խմբագրականների մեջ անդրադառնում էր Գերագույն Հոգևոր Խորհրդի առաջ քաշած հարցերին։

Մինչև 1945 թվականը Եկեղեցական Սահմանադրություն կազմելու խնդրով զբաղվել է աև հայ մասնավոր:

Եկեղեցական Սահմանադրության մի նախագիծ առաջին անգամ ներկայացված է 1945 թվականին Ս. Էջմիածնում գումարված Աղային-Եկեղեցական ժողովին:

Համազգային սրբազումար ժողովը իր երրորդ նիստում հունիսի 19-ին քննության է առնում այդ հարցը:

Ժողովում կարողացվում է նախագահության ատենապետության կողմից նախորդը սըրագրված Հայ Եկեղեցական Սահմանադրության նախագիծը, որից հետո ժողովը միայն ընդունում է նորընտիր Հայրապետ Ս. Տ. Էնորզ Զ Կաթողիկոսի հետևյալ առաջարկը.

«Նկատի ունենալով, որ Սահմանադրության մեջ արժանիված միասնականության նախագիծը, ինչպես նաև Կիլիկիո Կաթողիկոսական Աթոռի և Պատրիարքական զույգ Աթոռների փոխհարաբերությունները ենթարկված են հոգևորականների նախապատրաստական ժողովի քննության և որոշ համաձայնություն է գոյացած, այլև նկատի ունենալով, որ միասնականության գաղափարը նոր է անդես բերված և Աթոռների փոխհարաբերությունները դարձած են իրավականի, որ ատ դժվարին գործ է, ինչպես նաև նկատի առնելով, որ ներկա նախագիծը վերջնական նույն լուրին, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի ուղղակի պիտի առաջարկվի խմբագրված Սահմանադրության գործադրությունը ժամանակավորապես և գործնական ըմբից անցնել հետո, հաջորդ Ազգային-Եկեղեցական ժողովի կողմից վերջնականապես պիտի սմբագրվի և հաստատվի, ուստի կառաջարկվի ներկա նախագիծն ընդունել անփոփոխ»:

Ազգային-Եկեղեցական ժողովը միաժամանակ պարտականություն է դնում նւրչնորի Գերագույն Հոգևոր Խորհրդի վրա՝ վեաւալակել ներկայացված նախագիծը և մեր նվիրապետական Աթոռների, Թեմերի Թեղադրություններն ու դիտողությունները լսելուց հետո, ամբողջական ու վերջնական ձևով ներկայացնել հաջորդ Ազգային-Եկեղեցական ժողովին:

Երջանկահիշատակ Գեորգ Զ Կաթողիկոսը և Գերագույն Հոգևոր Խորհուրդը դժբախտաբար են կարողացնում զբաղվել Եկեղեցական Սահմանադրության նախագծի վերջնական կազմության խնդրով:

1955 թվականին, Նորին Ս. Օծություն Ս. Տ. Վազգեն Ա նորընտիր Հայրապետի նախագահությամբ Ս. Էջմիածնում գումարված Ազգային-Եկեղեցական ժողովը, հոկտեմբերի 5-ին, իր երրորդ նիստում զբաղվում է նորից Սահմանադրության հարցով:

Արեմտյան Եվրոպայի հայրապետական պատվիրակ և Ֆրանսիայի հայոց առաջնորդ հոգեշնորհ Ս. Սերովրե ծայրագույն վարդապետ Մանուկյանը ժողովում զեկուցում է Սահմանադրության վերամշակման արդյունքների մասին:

Զեկուցման մեջ նշվում է, որ Ազգային-Եկեղեցական ժողովի գումարումից առաջ, Մայր Աթոռում կազմվել էր հինգ եպիսկոպոսներից բաղկացած մի հանձնաժողով, Սահմանադրության հարցով զբաղվելու և ժողովում զեկուցելու համար:

Եպիսկոպոսական հանձնաժողովը ուսումնասիրում է ներկայացված Սահմանադրության նախագիծը, կատարում է գաղափարների և կարծիքների փոխանակություն և միաձայն հետևյալ եզրակացությունն է արձանագրում.

«Սահմանադրության ծրագիրը թեև լուրջ կերպով ուսումնասիրված է, սակայն այն չի գոհացնում արտասահմանյան Թեմերի պահանջներն ու պայմանները. դրա համար առաջարկվում է, որ այն հանձնվի նոր կազմվելիք Գերագույն Հոգևոր Խորհրդին, որպեսզի վերջինս ավելի լայն կերպով ուսումնասիրելուց հետո, բերի Ազգային-Եկեղեցական ժողովին ի վավերացում»:

Նորին Ս. Օծություն Ս. Տ. Վազգեն Ա նորընտիր Հայրապետը, իր ընտրությունից հետո, անձամբ զբաղվեց Եկեղեցական Սահմանադրության նախագծի վերամշակման հարցով և այդ մասին անդրադարձավ Կահիրեի Եպիսկոպոսական ժողովում:

Կահիրեի Եպիսկոպոսական ժողովը, տրամաբանական և օրինավոր գտնելով Նորին Ս. Օծություն Վեհափառ Հայրապետի Թեղադրությունը, միաձայնությամբ որոշեց կազմել Եկեղեցական Սահմանադրությամբ զբաղվող բարձրաստիճան հոգևորականների մի հատուկ մարմին, որն իր եզրակացությունը պետք է ներկայացնեի Գերագույն Հոգևոր Խորհրդին, որպեսզի վերջինս էլ այն ավերակատառության ենթարկել հետո հղե Թեմերը, անոնցմե այլ նկատողություններ ստանալից ետք՝ տա մեր Սահմանադրության նախագծին իր վերջնական ձևը»:

Կազմված հանձնախմբի մեջ մտնում էին, Երուսաղեմի Պատրիարքական տեղապահ Ս. Եղիշե արքեպիսկոպոսի նախագահությամբ, Ս. Տիրան արքեպիսկոպոսը, Ս. Նորայր և Ս. Գերենեիկ եպիսկոպոսները: Հանձնախումբը իրեն հանձնարարված աշխատանքը լիարողացավ կատարել: Ս. Նորայր և Ս. Գերենեիկ սրբազանները, սակայն, առանձին առանձին կազմել էին մի նախագիծ և այն ուղարկել Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին 1957 թվականին:

Կազմվող Եկեղեցական Սահմանադրության կապակցությամբ Կահիրեի Եպիսկոպոսական ժողովում որոշվեց.

1. Նոր կազմվող Եկեղեցական Սահմանադրության մեջ նկատի առնել Եպիսկոպոսական ժողովի գոյությունը, համաձայն 1955 թվականի Ազգային-եկեղեցական ժողովի որոշման:

2. Եկեղեցական Սահմանադրությունը պետք է ունենա հատուկ կարգավորություն, որտեղ որոշ կերպով ճշտորոշված լինեն Գերագույն Հոգևոր Խորհրդի, Եպիսկոպոսական ժողովի, Ազգային-եկեղեցական ժողովի իրավասությունները և ստեղծվեն օրինական, առարկայական պայմաններ, առաջին առնելու համար այնպիսի անպատեհությունների, որոնք հաճախ սպառնում են եղծել, խաթարել Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու իսկական դիմագիծը և ազգային-եկեղեցական միասնությունը:

3. Եկեղեցական Սահմանադրության մեջ պետք է ընդգրկվի իր ամբողջության մեջ Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցին, իր բոլոր նվիրապետական Աթոռներով, և ճշտորոշվեն նվիրապետական Աթոռների իրավասության և փոխհարաբերության սահմանները:

Վեհափառ Հայրապետը, հիմք ունենալով այս աղբյուրները և միաժամանակ նկատի առնելով 1945, 1955 թվականների և Տ. Նորայր ու Տ. Գերենիկ Եպիսկոպոսների նախագծերը, ինչպես և ժամանակի ոգին ու պահանջները, Գերագույն Հոգևոր Խորհրդի հետ կազմել է Հայաստանյայց Առաքելական Ս. Եկեղեցու Սահմանադրության նախագիծը, որ վերաքննվելով 1958 թվականի հոկտեմբերին Ս. Էջմիածնում գումարված Եպիսկոպոսական ժողովի կողմից, ստացավ իր այժմյան ձևը:

Սահմանադրության նախագիծը բազմաձևում է 11 գլուխներից և 135 հոդվածներից: Մշակված Սահմանադրության նախագծի մեջ մտնում են հետևյալ պլուխները.

1. Հիմնական սկզբունքներ, § § 1—14.
2. Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու նվիրապետությունը, § § 15—17.
3. Ազգային-եկեղեցական ժողով, § § 18—46.
4. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը, § § 47—55.
5. Գերագույն Հոգևոր Խորհուրդ, § § 56—65.
6. Եպիսկոպոսական ժողով, § § 66—70.
7. Մայր Աթոռի միաբանություն, § § 71—75.
8. Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու նվիրապետության մասնավոր Աթոռները. ա. Մեծի Տանն Կիլիկիո Կաթողիկոսություն, § § 76—87.

բ. Սուրբ Երուսաղեմի Հայոց Պատրիարքություն, § § 88—96.

գ. Թուրքիայի Հայոց Պատրիարքություն, § § 97—103.

դ. Թեմական առաջնորդություններ, Եպիսկոպոսական Աթոռներ, § § 104—118.

ե. Հոգևոր հովիտություններ, § § 119—120.

զ. Վանորայք, § § 121—123.

9. Եկեղեցիների եկամուտներ, § § 124—126.

10. Ընտրական իրավունք և ընդհանուր տրամադրություններ, § § 127—133.

11. Սահմանադրության վերանայում, § § 134—135:

Սանմանադրության ճախագիծը, իր ընդհանուր գծերի մեջ, Եկեղեցական Սահմանադրության օրենքները գծող մի կանոնադրություն է, որն ընդգրկում է Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու նվիրապետական ամբողջ մարմինը և որտեղ ժողովրդավարական սկզբունքների վրա, և միաժամանակ մեր դարավոր Եկեղեցու հոգևոր ավանդների, կանոնների լույսի տակ և ազգային ոգու պահպանմամբ, ճշտորոշված են Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու նվիրապետական Աթոռների իրավասությունն սահմանելը, յուրաքանչյուրի որոշ տեղը, դիրքը, նեղիճակությունը, պարտականությունները շրջանակը:

ԵՃՄԻԺԻՆԻՆԻ ամսագրի 1958 թվականի դեկտեմբերի համարում, Վեհափառ Հայրապետի բարձր կարգադրությամբ, հրատարակվեց Մայր Աթոռում կազմված Եկեղեցական Սահմանադրության նախագիծը, համաժողովրդական լայն քննարկման ենթարկվելու համար:

Եկեղեցական Սահմանադրության նախագծի քննարկումը Մայր Աթոռում տեղի ունեցավ Վեհափառ Հայրապետի օրհնությամբ և Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի Գերագույն Հոգևոր Խորհրդի հրավերով, 1959 թվականի ապրիլ ամսի 11—13 օրերին: Մայր Աթոռում գումարվեց Հայաստանի և Սովետական Միության ներքին թեմերի եկեղեցական և աշխարհական ներկայացուցիչների խորհրդակցական համագումարը:

Շաբաթ, ապրիլի 11-ին, երեկոյան ժամը 4-ին, Հոգևոր Ծեմարանի գրադարանի մեծ ընթերցասրահում, Վեհափառ Հայրապետի բարձր նախագահության տակ, բացվեց Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու Սահմանադրության նախագծի քննարկման համար Մայր Աթոռում հրավիրված ներքին թեմերի ներկայացուցիչների խորհրդակցական համագումարը:

Համագումարի առաջին նիստը բացվեց Վեհափառ Հայրապետի արտասանած Տերունական աղոթքով:

վեհափառ Հայրապետը, իր ողջունի սրտա-
ին խոսքն ուղղելով պատգամավորներին,
սասաց.

«Մենք մարմար նկատեցինք Ազգային-ե-
կեղեցական ժողովն առաջ, հրավիրել Մայր
Լքողի մեջ խորհրդակցական բնույթի այս
լավափայլը, միասին ֆենելու և մեր խոսքը
տեղի Սահմանադրության նախագծի մասին,
որ, ինչպես գիտեմք, 4—5 ամիսներ առաջ
ազգաված է «էջմիածին» ամսագրի ղեկավարե-
լի համարին մեջ և կենթարկվի ժողովրդա-
կան ֆենելուման:

Հարգելի՛ ներկայացուցիչներ. այս ժողովը
ունի մեկ օրակարգ միայն, այն է Սահմանա-
դրության նախագծի ֆենելումը: Հայ եկե-
ղեցին վաղուց չէ ունեցած իր ներքին Պառ-
նադրությունը կազմակերպչական իմաստով,
որով ղեկավարվեին մեր եկեղեցիի բոլոր Ա-
թոռները, բոլոր բնմերը: Մեր եկեղեցիի վե-
րադիներության այս օրհրդուն, շատ կարևոր դի-
մունքի կատարելիք՝ եկեղեցական Սահմանա-
դրությունը, եթե հաջողվեմք 1960 թվականի
առնան Ազգային-եկեղեցական սփռագումար
ժողովի գումարումով հաստատել զայն և
գործադրության դնել: Անով պիտի ամրա-
պնդենք մեր ներքին միությունը»:

Այնուհետև եկեղեցական Սահմանադրու-
թյան նախագիծը քննարկող ներքին թեմերի
ներկայացուցիչների խորհրդակցական հա-
մագումարը, որին մասնակցում էին 45 պատ-
գամավորներ, շորս հաջորդական նիստերի
մեջ գլուխ առ գլուխ և հոգված առ հոգված
քննարկում է նախագիծը, մի շարք նոր առա-
ջարկություններ և դիտողություններ անելով:
Ապրիլի 13-ին, իր շորրորդ և վերջին նիս-
տում, համագումարը միաձայն ընդունում է
հետևյալ բանաձև-որոշումը.

«Վեհափառ Հայրապետի բարեհաճ արտո-
նությամբ և Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի Գերա-
զույն Հոգևոր հորհրդի հրավերով, 1959 թվա-
կանի ապրիլի 11—13 օրերին, Մայր Աթոռում
գումարված ներքին թեմերի ներկայացուցչա-
կան համագումարը, իր հաջորդական շորս

նիստերի մեջ, հանգամանորեն քննության ա-
ռավ Գերազույն Հոգևոր հորհրդի կողմից
պատրաստված և ժողովին ներկայացված
Սահմանադրության նախագիծը, որը բաղկա-
նում է 11 գլուխներից և 135 հոդվածներից:

Այս առթիվ ներքին թեմերի ներկայացուց-
չական համագումարը միաձայն որոշում է.

1. իր որդիական սերն ու հավատարմու-
թյունը, շնորհակալությունն ու երախտագի-
տությունը հայտնել նորին Ս. Օծություն Տ. Տ.
Վազգեն Ա Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին՝
Սահմանադրության նախագծի պատրաստու-
թյան և ժողովրդական քննարկման ենթար-
կելու համար:

2. Հավանություն տալ ներկայացված Սահ-
մանադրության նախագծին:

3. հնդրել նորին Ս. Օծության՝ նկատի առ-
նել ներքին թեմերի ներկայացուցիչների հա-
մագումարի առաջարկություններն ու հավե-
լումները և հրահանգել Գերազույն Հոգևոր
հորհրդին՝ համապատասխան լրացումներ
մտցնել նախագծի վերջնական խմբագրու-
թյան մեջ»:

Արտասահմանի մամուլում ևս հրատարակ-
վում է նախագիծը, նույնիսկ թարգմանվելով
օտար լեզուներին:

Նույն օրերին արտասահմանի հայ թեմե-
րում ևս կատարվում էր Սահմանադրության
քննարկումը:

Մայր Աթոռում պահվում են Սփյուռքի թե-
մերի կողմից Սահմանադրության նախագծի
վերաբերյալ նոր առաջարկներ, թեկադրու-
թյուններ ու դիտողություններ, որոնք պետք է
նկատի առնվեն Սահմանադրության նախա-
գծի վերջնական խմբագրության մեջ:

Ահա այն ամենը ինչ կարելի էր ասել Եկե-
ղեցական Սահմանադրության կամ Կանոնա-
դրքի նախագծի կազմության մասին:

Մնում է, որ Ազգային-եկեղեցական ժողո-
վը իր խոսքն ասի կատարված աշխատանք-
ների մասին և իր վերաբերմունքը ճշտի Եկե-
ղեցական Սահմանադրության նախագծի մա-
սին:

